

REPERE ALE TRADIȚIEI ȘI INOVAȚIEI ISTORIOGRAFICE LA
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ” DIN CLUJ
ÎN PERIOADA 2002-2005

În mod firesc, amplele dezbateri care focalizează necesitatea restructurării – în continuă acutizare pe măsura apropierii momentului integrării europene – nu au ocolit nici forul de maximă reprezentare cultural-științifică a statului nostru, Academia Română. În câmpul dezbaterilor teoretice legate de perspectivele prestigioasei instituții în conjunctura remodelărilor profunde și de anvergură s-au înfruntat, mai mult sau mai puțin decent, personalități sau grupuri de mare varietate. Chiar dacă motivațiile care au alimentat disputa au fost uneori clădite nu pe fundamentul bunelor intenții, ci pe cel al intereselor și partizanatului, confruntarea de idei și strategii a fost una utilă, deoarece a decopertat deficiențe și inerții fără îndoială obstaculante.

În esență, sugestiile legate de viitorul Academiei Române, indiferent dacă au fost făcute din interiorul sau exteriorul ei, și-au etalat varietatea pe o scală delimitată de două poziții extreme. La un capăt al scalei s-a situat tabăra conservatorilor care, alertată de tragica perspectivă a pierderii identității naționale, s-a arătat gata să respingă mai toate intențiile reformatoare, mobilizându-se în apărarea îndârjită a valorilor științifice și culturale tradiționale. La celălalt capăt, s-au grupat cei a căror dorință de înnoire a îmbrăcat deseori accente demolatoare și al căror radicalism putea într-adevăr dinamita ceea ce instituția construisese cu admirabile eforturi pe parcursul a aproape un secol și jumătate de existență. De regulă, în „no man’s land”-ul dintre cele două tabere s-au situat câțiva intelectuali a căror moderație și luciditate a fost acoperită oarecum de tonul strident al discursurilor alarmiste.

Expunerea de față nu își propune să dea răspuns unor întrebări de mare importanță pentru itinerarul reputatului for cultural-științific, de genul: trebuie să reprezinte Academia Română doar o „comunitate formală a consacraților”, un mecanism de validare și exprimare a personalităților, sau e necesar ca instituția să se implice activ, chiar cu atribuții coordonatoare, în câmpul cercetărilor actuale?; sunt membrii Academiei Române capabili să aplice un management performant al cercetării științifice, în condițiile în care principiile de desfășurare a acestei activități, extrem de energice, de dinamice și de flexibile, solicită un mare efort de adaptare?; sunt proiectele instituției compatibile cu strategiile de cercetare continentale? Interogațiile de mai sus, la care s-ar putea adăuga cele referitoare la cooperările internaționale, la sursele de finanțare, la dimensiunea și eficiența instituțiilor de cercetare din subordine și la multe alte chestiuni de covârșitoare semnificație și utilitate pentru o prognoză realistă, depășesc competența și cadrul prezentului material, destinat unui obiectiv mult mai modest: acela de a evidenția modul în care Institutul de Istorie din Cluj a răspuns provocărilor lansate de inerenta confruntare dintre tradiție și inovație. Pentru că uneori soluțiile bune se pot impune și de jos în sus, nădăjdindu-mă că ceea ce s-a realizat la institutul clujean – unde atașamentul față de tradiții și tendința novatoare au evitat în măsura posibilului înfruntarea, străduindu-se mai degrabă să depisteze căile conviețuirii și ale compromisului eficient – să depășească spațiul specialității stricte și

limitele locale și să dobândească aspectul unei paradigme utilizabile și în alte segmente, domenii și structuri ierarhice ale Academiei Române.

Cu certitudine, nici istoricii clujeni din rețeaua Academiei nu au avut întotdeauna puterea de a depăși stările conflictuale. Unii și-au manifestat exacerbat dorințele de întinerire a corpului profesional, de reîmprospătare a discursului istoriografic și de racordare la normele cercetărilor europene. Alții au ripostat vehement față de atari intenții, evidențiind puterea tradiției, rigurozitatea metodologiilor clasice de cercetare și valoarea unei activități continuative care vreme de decenii a asigurat prestigiul instituției. Peste toate divergențele de opinii s-a impus însă dorința menținerii unor standarde calitative incontestabile în ceea ce privește susținerea și derularea programelor fundamentale de cercetare.

Poate în mod paradoxal, tensiunile generate de perspectivele diferite asupra evoluției istoriografice și, implicit, asupra devenirii instituționale au conturat și mari avantaje. Conflictul între generații, din fericire pigmentat cu puține momente de intoleranță, a stimulat un scris istoric de o admirabilă varietate, care a asigurat o trecere în majoritate lipsită de convulsii înspre un discurs metamorfozat, aliniat literaturii actuale de specialitate din Europa.

După cum ne relevă activitatea din ultimii patru ani a istoricilor din Filiala Cluj a Academiei Române, s-a reușit depășirea spațiului unei anumite monotonii tematice, în care cele mai multe lucrări de autor gravitau în jurul proiectelor majore ale institutului. La ora actuală, se poate constata o diversificare a subiectelor investigate, care permite o interesantă ierarhizare a demersurilor istoriografice.

Fără îndoială că într-o asemenea ordonare după subiect a lucrărilor publicate, predominante rămân totuși operele editate în cadrul proiectelor fundamentale de cercetare¹. Serii documentare de tradiție sau instrumente de lucru, ele constituie nucleul producției istoriografice, reprezentând totodată o formă de preservare a prestigiului instituției prin activitate continuativă.

Într-o altă grupă de lucrări, publicate în perioada 2002-2005, se încadrează cele derivate din proiectele fundamentale de cercetare și care întruchipează, în fapt, inițiative personale ale cercetătorilor de a aprofunda, sintetiza și interpreta documentele istorice încorporate în marile colecții și serii inițiate de institut². Valoarea,

¹ Vezi instrumentele de lucru și volumele din următoarele serii documentare: Camil Mureșanu, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Susana Andea, Lidia Gross, *Documenta Romaniae Historica. Series C. Transilvania*, vol. XIV (1371-1375), București, Editura Academiei Române, 2002, 815p.; Simion Retegan, *George Bariț și contemporanii săi*, ediție îngrijită, vol. X, București, Editura Enciclopedică, 2003, 508p.; Susana Andea, Lidia Gross, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu (și coord.), Vasile Rus (și coord.), *Glosarium mediae latinitatis*, vol. I, fasc. I (lit. A-B), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, 301p.; Nicolae Edroiu, *Bibliografia istorică româno-slovacă 1918-2000*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, 117p.; Ladislau Gyémánt, Ioan Mircea, Remus Câmpeanu, Anton Dörner, *Izvoarele Răscălei lui Horea. Seria A. Diplomataria*, vol. IX, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, 353p.; Simion Retegan, Dumitru Suci, Lorand Lajos Madly, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2004, LXIII + 596p.; Felicia Hristodol, Gheorghe Hristodol, Stelian Mândruț, Magdalena Tampa, Ottmar Trașcă, Lucia Turc, *Bibliografia istorică a României*, X (1999-2004), București, Editura Academiei Române, 2005, XX + 1154p.

² Vezi Ioan Chindriș, *Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian*, București, Editura România Press, 2002, 240p.; Anton Dörner, Marghiola Bodor, *Az 1848-1849 első népképviseleti Országgyűlés történeti*

profundzimea și acribia analizelor din cadrul acestei grupe de lucrări evidențiază capacitatea autorilor de a depăși rutina și experiența tehnicilor de editare prin cuantificări istoriografice cu adevărat de referință în câmpul actual al literaturii de specialitate. De altfel, tocmai datorită rezultatelor obținute în procesarea și exploatarea istoriografică a documentelor istorice inedite, care au relevat competențe situate mult deasupra celor legate strict de tehnicile de editare, istorici din cadrul institutului au fost cooptați în elaborarea câtorva excelente sinteze de istorie a Transilvaniei și de istorie a României³.

Specificul activității desfășurate le-a conferit membrilor institutului un mare avantaj. Acționând în „laboratorul istoriei”, în spațiul aparte, uneori monoton și deosebit de pretențios, al prelucrării primare a documentului istoric, dar evoluând și în mult mai spectaculosul câmp al istoriografiei, ei au avut privilegiul de a „arde etapele” și de a dobândi experiența necesară maturizării profesionale într-o perioadă comprimată în raport cu specialiștii dinafara unității de cercetare. Ca atare, mulți dintre cei implicați în derularea proiectelor fundamentale au reușit, în paralel cu derularea seriilor și colecțiilor documentare editate sub egida Academiei, să-și publice, singuri sau în echipă, propriile volume de documente, etalând informații de mare utilitate valorificărilor istoriografice actuale, uneori chiar externe⁴.

almanachja, Budapesta, Editura Argumentum, 2002, 1369p.; Dumitru Suci, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu. 1867-1891*, București, Editura Albatros, 2002, 578p.; Mihaela Cosma, *Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849. Sächsisches Presse und Revolution in Siebenbürgen 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2002, 447p.; Gheorghe Iancu, Ludovic Báthory, Ștefan Csucsuj, Marcel Știrban, *Dezvoltarea întreprinderilor metalurgice din Transilvania (1919-1940)*, Cluj-Napoca, Editura Studium, 2003, 335p.; Gelu Neamțu, Ioan Bolovan, *The Revolution of 1848-1849 in Transylvania. Contributions to the History of Mentalities and of the social Imaginary*, Cluj-Napoca, Romanian Cultural Institute. Center for Transylvanian Studies, 2004, 178p.; Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a Revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2004, 420p.; Gelu Neamțu, *Procese politice de presă antiromânești în epoca dualismului austro-ungar*, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, 2004, 380p.; Simion Retegan, *Reconstrucția politică a Transilvaniei în anii 1861-1862*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, 273p.; Dumitru Suci, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2004, 371p.; Mihaela Cosma, *Revoluția de la 1848 – un catalog de documente*, 351 regeste. (*Fondul Institutului de Istorie din Cluj*), I-II, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005, 277 + 300p.; Susana Andea, Aurel Răduțiu, Lidia Gross, Vasile Rus, Adinel-Ciprian Dincă, Livia Ardelean, Daniela Mitea, *Transilvania (sec. XIII-XVII). Studii istorice*, București, Editura Academiei Române, 2005, 362p.

³ Susana Andea (coautor), *Istoria României. Compendiu*, Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan (coordonatori), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2004; Anton Dörner (coautor), *Istoria Transilvaniei*, vol. I. *Până la 1541*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2004; Susana Andea (coautor), *Istoria României. Compendiu*, Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan (coordonatori), Moscova, Editura Bec. Mup, 2005; Anton Dörner (coautor), *The History of Transylvania*, vol. I (*until 1541*), Ioan Aurel Pop, Thomas Nögler (coordonatori), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2005; Susana Andea, Anton Dörner (coautor), *Istoria Transilvaniei de la 1541 până la 1711*, vol. II, Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan (coordonatori), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2005.

⁴ Simion Retegan, *Satele născute la mijlocul secolului al XIX-lea. Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, 270p.; Ottmar Trașcă, *Rebeliunea legionară în arhivele străine (germane, maghiare și franceze)*, București, Editura Albatros, 2002, 450p.; Anton Dörner, *Urkunden und Chroniken über die Geschichte der Stadt und des Stuhls Broos*, Band I: *1200-1541*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2002, 248p.; Anton Dörner, *Documente și cronici privind istoria orașului și scaunului Orăștie*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2003, 258p.;

Depozitari ai unei experiențe consistente, liderii de vârstă și de profesie ai institutului au depășit granița explorărilor și semnalărilor documentare, poziționându-se pe exigenta interfață dintre istorie și filologie. Exploatându-și consistentele acumulări, ei au restaurat prin edițiile lor critice texte și opere esențiale ale culturii române moderne și contemporane⁵ și au pătruns în profunzimile istoriei, sondându-i cu abilitate nuanțele filosofice și de mentalitate⁶.

O categorie de lucrări de asemenea reprezentativă pentru tradiția și reputația institutului este cea care grupează studiile menite să evidențieze noi valențe ale momentelor de referință din istoria românilor, mai cu seamă ardeleni, să sondeze devenirea comunităților românești din Transilvania sau să ofere noi date despre personalitățile culturii și mișcării naționale românești. Din grupajul investigațiilor de atare natură se desprind, prin abordările de tip comparatist, european, cercetările dedicate anului 1918 și perioadei de decantări politice de după prima conflagrație mondială⁷, dar se cuvin a fi apreciate și celelalte lucrări care, deși parțial tributare perspectivelor tradiționale, alături de preocupările legate de editarea în condiții desăvârșite a cunoscutelor Biblii traduse de Samuil Micu și Petru Pavel Aaron, dau substanță literaturii de specialitate și culturii naționale recente⁸.

Se poate cu siguranță afirma că tipurile de sondaje istorice enumerate până în acest punct aparțin mai degrabă unui ritm și unei conduite istoriografice care s-au conturat și preservat în cadrul institutului vreme de mai multe decenii. Ele se disting printr-o deosebită rigoare, un admirabil efort și o pozitivă rutină. Dar acești adevărați piloni de susținere ai activității de cercetare, care prin valoarea lor au dat o senzație de putere și stabilitate în plan științific, trebuie acum fortificați printr-un nou discurs istoriografic și prin metodologii actualizate de investigare.

Susana Andea (coautor), *Documente privind mișcarea lui Pinteș (1693-1703)*, Cluj-Napoca, Editura Supergraph, 2003, VII+414p.

⁵ Simion Bărnuțiu, *Istoria filosofiei*, ediție princeps după manuscris de Ioan Chindriș și Ionuț Isac, București, Editura România Press, 2002, 208p.; Timotei Cipariu, *Epistolar 1836-1877*, cuvânt înainte de Eugen Simion, text îngrijit, studiu introductiv și note de Ioan Chindriș, București, Editura Academiei Române, 2005, 304p.; Nicolae Iorga și Universitatea din Cluj, *Correspondență (1919-1940)*, Ediție îngrijită de Petre Țurlea și Stelian Mândruț, București, Editura Academiei Române, 2005, 375p.; Teohari Antonescu, *Jurnal (1893-1908)*, ediție îngrijită și note de Lucian Nastasă, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2005, 385p.

⁶ Camil Mureșanu, *În templul lui Ianus*, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2002, 345p.; Publilius Syrus, *Maxime*, text original, traducere din limba latină și note de Camil Mureșanu, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2002, 104p.

⁷ Dumitru Suci, *Considerații privind anul 1918 în Europa centrală și răsăriteană și evoluția ideii de Europă unită*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2002, 305p.; Gheorghe Iancu, *România și Societatea Națiunilor*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2002, 401p.

⁸ Ioan Chindriș, *Transilvanica*, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2003, 917p.; Susana Andea (coautor), *Pinteș și lumea sa (1693-1703)*, Cluj-Napoca, Editura Supergraph, 2003, 374p.; Gelu Neamțu (coautor), *Fapte de arme pe frontul de vest*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2003, 350p.; Susana Andea (coautor), *Transilvania. Biserica și preoții*, Cluj-Napoca, Editura Supergraf, 2005, 215p.; Gelu Neamțu, *Momente zbuciumate din lupta poporului român pentru realizarea Dacoromâniei. 1848-1918*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005, 403p.; Gelu Neamțu (coautor), *1 Decembrie 1918: mărturii ale participanților*, București, Editura Academiei Române, 2005, 385p.; Gelu Neamțu (coautor), *Iosif Roman (1829-1908) o personalitate biboreană mai puțin cunoscută*, Editura Universității din Oradea, 2004, 203p.

Membrii institutului clujean au sesizat cu suficientă promptitudine necesitatea vitală de racordare la tendințele și tematicile promovate de istoriografiile performante ale continentului. Ca atare s-au propus și impus subiecte noi și s-au intensificat preocupările legate de demografia istorică, istoria minorităților etnice⁹ și confesionale¹⁰, istoria emigrației românești¹¹, istoria elitelor intelectuale¹², istoria integrării europene și a studiului acestui proces istoric¹³ etc. Aceste întreprinderi recente relevă faptul că, fără a ignora sau a pierde semnificația și puterea tradiției, institutul clujean răspunde în felul său grav și relativ rigid, dar eficient, la comandamentele adaptării.

Rămân, desigur, încă multe de făcut. Deși, de mai mulți ani, Institutul de Istorie s-a unificat cu Institutul de Științe Socio-Umane din Cluj al Academiei Române, cooptând departamentele celui din urmă, nu s-a coagulat încă o reală cooperare între cele două angrenaje și nu s-au pus bazele unor proiecte comune de cercetare. Cu toate că tendințele contemporane ale investigației istorice recomandă abordările multi- și interdisciplinare și constituirea unor echipe mixte de cercetare, în care aportul istoricilor, antropologilor, sociologilor, geografilor, filologilor, etnologilor, etnografilor, juriștilor, politologilor, psihologilor, teologilor, statisticienilor și a altor categorii de specialiști poate deschide perspective extrem de profunde, atractive și spectaculoase, deocamdată nu s-au făcut preparativele necesare în acest sens. Atragerea partenerilor externi și coagularea unor proiecte internaționale viabile de cercetare rămân de asemenea în stadiul de deziderate, deși spațiul multietnic și multicultural al Transilvaniei incită oarecum înspre asumarea unor direcții de atare natură.

⁹ Anton Dörner (coautor), *Vom deutschen Südwesten in das Banat und nach Siebenbürgen*, Herausgegeben von Annemarie Röder, Stuttgart, Haus der Heimat Verlag, 2002, 263p.; Ioan Bolovan (coautor), *Die Deutschen in Rumänien*, traducere în limba germană de Mihaela Cosma, Cluj-Napoca, 2002, 141p.; Lucian Năstasă, *Maghiarii din România. Mărturii documentare (1945-1955)*, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2002, 920p.; Lucian Năstasă, *Evreii din România. Mărturii documentare (1945-1965)*, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2002, 704p.; Lucian Năstasă (coautor), *Maghiarii din România. Mărturii documentare (1956-1968)*, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2003, 1006p.; Lucian Năstasă (coautor), *Maghiarii din România și etica minoritară (1920-1940)*, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2003, 315p.; Lucian Năstasă (coautor), *Minorități etnoculturale. Evreii din România (1945-1965)*, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2003, 735p.; Ladislau Gyémánt (coautor), *Avotayun Guide to Jewish Genealogy*, Edited by Sallyam Amdur Sack și Gary Makotoff, Bergenfield, New Jersey, 2004; Ladislau Gyémánt, *Evreii din Transilvania. The Jews of Transylvania*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2004, 313p.; *Textele puterii. Sursele privitoare la maghiarii din România, 1945-1989*, ediție îngrijită de Adrian Ludușan și Lucian Năstasă, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2005, 260p.

¹⁰ Remus Câmpeanu, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003, 420p.; Lidia Gross, *Confreriile medievale în Transilvania (sec. XIV-XVI)*, Cluj-Napoca, Editura Grinta & Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, 332p.

¹¹ Gelu Neamțu, *Ciobani români în Montana, Statele Unite. 1907-1913*, Cluj-Napoca, 2002, 200p.

¹² Lucian Năstasă, *Intelectualii și promovarea socială. (Pentru o morfologie a câmpului universitar)*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2002, 230p.; ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2004, 320p.

¹³ Ladislau Gyémánt (coautor), *Paradigme ale integrării. Relații internaționale și studii europene la Cluj*, Cluj-Napoca, Editura EFES, 2002, 405p.

În planul discursului istoric, se renunță cu prea mare dificultate și cu multe regrete la inerția tonalităților apologetice, deși istoriografiile performante au traversat de ceva vreme dureroasa etapă a demitizărilor. Dinamica activității de cercetare pare a fi în ușoară suferință și din cauza reticențelor manifestate în întocmirea unor proiecte de finanțare, dar și datorită unui oarecare dezechilibru perpetuat în structura departamentelor. Numărul mare de specialiști în istorie modernă stimulează, inevitabil, o concentrare a resurselor niciodată suficiente înspre acest sector, în detrimentul sectoarelor de istorie medie și contemporană.

Peste toate scăderile, tensiunile și oportunitățile pierdute, Institutul de Istorie din Cluj își menține însă standardele care i-au asigurat un binemeritat prestigiu în sfera cercetărilor de istorie națională, iar calitatea incontestabilă a activității sale derivă, în bună parte, din modul fericit în care inovația și tradiția au conviețuit și au fost acceptate ca parteneri egale în câmpul metodologic și în cel al principiilor istoriografice.

REMUS CÂMPEANU

TRADITION AND INNOVATION IN HISTORIOGRAPHY AT THE
“GEORGE BARIȚ” INSTITUTE OF HISTORY FROM CLUJ
BETWEEN 2002-2005

Summary

The present paper will present the activity of the “George Bariț” Institute of History from Cluj-Napoca at a time when the debates on the role, efficiency and future prospects of the Romanian Academy have become very topical. We will also describe the impact which these debates on the Academy’s policy have had on the activity of the historians from Cluj.

If we analyse the amount of work done in recent years at the Institute of History from Cluj-Napoca we realise that the conflict between traditionalism and innovation has had a rather positive impact on the lines of research pursued here. Avoiding both stereotypical approaches and an extreme reformism, the historians from Cluj have managed to develop research projects which are fully compatible with European standards and have thus enhanced the scientific prestige of the Institute of History. Therefore, the lines of research regarded as of fundamental interest for Romania historiography have not been abandoned, but they have been complemented with new areas of investigation such as: historical demography, the history of ethnic and religious minorities, the history of Romanian emigration, the history of European integration etc.

In conclusion, we can state that the Institute of History from Cluj has never failed to pursue research of the highest scientific quality, which is largely the result of the harmonious co-existence of tradition and innovation in the methodology and principles of historiographic work.